

Strategi og handlingsplan for
middelalder og vikingtid
SAGABYEN TØNSBERG

INNHold

FORORD	2
1. FUNDAMENTET	5
1.1. Forankring	5
1.2. Viktige premisser	8
1.3. Kulturarv fra vikingtid og middelalder i Tønsberg kommune	11
1.3.1. Materiell kulturarv	11
1.3.2. Immateriell kulturarv	23
1.4. Samarbeidspartnere	26
1.5. Innspill fra lag, foreninger og andre samarbeidspartnere	27
1.6. Strategiske mål	28
2. VALG AV RETNING	30
2.1. Rundkirken, St. Olavskirke og St. Olavsklosteret, Vikingodden	30
2.2. Tønsberg Middelalderby	30
2.3. Slagene på Re	30
2.4. Slottsfjellet med Tunsberghus	31
2.5. Oseberghaugen, Osebergfunnet og Osebergmiljøet	31
2.6. Middelalderfestivalene	31
3. FORMIDLING	33
4. UTVIKLING	36
4.1. Middelalderfestivalene	36
5. ØKONOMISKE MULIGHETER	38
6. HANDLINGSPLAN	40

FORORD

Til alle tider har mennesker søkt sine røtter. Det er et mål at Tønsberg kommunes historiske fundament fra middelalder og vikingtid kan lede oss klokere inn i fremtiden. At generasjonene etter oss lærer om historien vår og bruker denne kunnskapen til å skape en bærekraftig fremtid. Det er mye å lære av de som levde før oss, både fra deres feiltrinn og deres visdom.

Målet med denne strategien må også være at vi lykkes med å skape et grunnlag for nye, fremtidsrettede og meningsfulle måter å foredle historien vår på. Tønsberg kommune har historien, politisk vilje, tilgang på kompetansen og råvarene for å nå målet med å bli landets ledende middelalderkommune, samt å ivareta og formidle vår store vikingarv. Det er mange kompetente samarbeids- parter som jobber i samme retning som kommunen, noe som gjør veien videre spennende. Strategi for middelalder og vikingtid er nært knyttet til Kommunedelplan for kulturminnevern.

Middelalderen er uløselig knyttet til vikingtiden og denne danner grunnlaget for byen Tønsberg og omegn sin store innvirkning på Norges tidlige historie.

Å bli ledende på et område, i dette tilfelle middelalder sett i sammenheng med vikingtid, forståes i dette arbeidet som at man utnytter til fulle det potensialet Tønsberg kommune har. Dette handler om en styrking av skjøtsel, informasjon, samarbeid lokalt, regionalt, nasjonalt og internasjonalt, samt markedsføring, formidling og selvfølgelig utvikling.

Samarbeid på tvers med alle aktører er helt vesentlig, og i Tønsberg kommune og omland er det mange! Dette gir helt spesielle og gode muligheter for å oppnå spennende resultater.

I 2021 feiret Tønsberg by sitt 1150 års jubileum under paraplyen Sagabyen Tønsberg. Dette er et begrep vi ønsker å videreføre da det rommer alle historiene i kommunen.

Strategien er vedtatt i KST-sak 166/22.

KORT HISTORIKK OG GENERELT OM **VIKINGTID** **OG MIDDELALDER**

Vikingtiden utgjør slutten av jernalderen og varte fra slutten av 700-tallet til siste halvdel av 1000-tallet. Det var en kort og intens periode. Arkeologiske funn viser et samfunn i endring politisk, religiøst, teknologisk og sosialt.

Med sin revolusjonerende skipsteknologi kunne de reise langt og raskt. De reiste ut og tok med seg impulser og handelsvarer i tillegg til plyndringen og krigingen vi kjenner dem godt for.

Overgangen fra vikingtid til middelalder var glidende, og man vil se spor av vikingtiden utover i middelalderen. Bare tenk på Edda-diktene som ble nedskrevet på 1200-tallet, som omhandler vikingtidens leveregler.

Den norske middelalderen varte i over 500 år og begynte i Norge ved Olav Haraldssons død på Stiklestad i 1030 og frem til reformasjonen i 1537.

Med middelalderen ble den europeiske kristne enhetskulturen med kongevælde og nasjonalstat, kristendom og kirke innført i Norge. Dette fortrengte det gamle norrøne ættesamfunnet, den norrøne religionen og samfunnsorden. Skikken med gravhaugbegravelser forsvinner, og de døde blir heretter begravd på kirkegårder og uten gravgods.

Historien om byen og omlandet i Tønsberg kommune og hvor viktige de var for Norges historie, er hevet over enhver tvil. Strategien skal bygge oppunder innbyggernes stolthet av sin historie og den skal være enkel å få øye på.

Livet kan bare forståes baklengs,
men må leves forlengs.

Søren Kirkegaard

FUNDAMENTET

Fundamentet for strategien ligger i vedtak og planverk fra Tønsberg kommune. Dette gir godt grunnlag for å lykkes med strategien. I tillegg er satsning på middelalder og vikingtid sterkt prioritert av Vestfoldmuseene ved Slottsfjellmuseet og Midgard Vikingsenter, Vestfold og Telemark fylkeskommune samt Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU) og Riksantikvaren, som alle er viktige samarbeidspartnere.

1.1 FORANKRING

Mål i politisk plattform og Tjenestestrategi:

Tønsberg kommune skal aktivt jobbe for å ivareta og formidle sin kulturarv, herunder vikingarven, og skal bli landets ledende middelalderkommune.

Målsetning:

I Tønsberg kommune er middelalder og vikingtid synlig ved symboler, attraksjoner og spennende aktiviteter for ulike aldersgrupper.

Dette skal oppnås ved at innbyggere og besøkende opplever et mangfold av opplevelser og aktiviteter der middelalder og vikingtid er rammen.

Det utarbeides en strategi for satsning på middelalder og vikingtid i samarbeid med fylkeskommunen, nabo-kommuner, næringsliv og frivillighet.

Mål i kommuneplanens handlingsdel:

- Ivareta og sikre tilgang til natur og kultur som helsefremmende, trivselsskapende og som legger til rette for fysisk aktivitet og identitetsbygging.
- Drive med aktivt gjenbruk og ombruk av ressurser.
- Samarbeide med næringslivet og akademia for å stimulere til innovasjon.
- Utvikle vår besøksregion til et Bærekraftig reisemål sammen med Færder kommune.
- Sikre utvikling og vedlikehold av helårs aktivitetstilbud og kulturarenaer, organisert og egenorganisert, i hele kommunen.
- Gjennomføre ruinpleie og tiltak fra «Slottsfjellsplan».
- Videreutvikle byens og lokalsentrenes økonomiske, kulturelle og naturgitte lokaliseringsfortrinn.
- Jobbe for å ivareta og formidle vår natur- og kulturarv som en del av arbeidet med å styrke tilhørighet og stedsidentitet.

Mål og visjon i Slottsfjellplanen:

Visjon:

Tønsberg middelalderpark, Tønsberg i hjertet av Norden.

Hovedmål Slottsfjellplanen:

Slottsfjellet oppleves som en helhetlig Nordisk attraksjon.

Delmål:

1. Etablere infrastruktur for arenaformål.
2. Øke tilgjengelighet og bruk.
3. Bruke kultur og historie for å skape identitet gjennom stedsutvikling.

Vestfoldmuseene og Nasjonalt Borgsenterers strategi

Slottsfjellmuseet med Nasjonalt borgsenter har som mål om å bli en attraksjon av lokal, nasjonal og internasjonal karakter med variert og spennende formidling.

Budsjett

Det er avsatt investeringsmidler til noen av de vedtatte satsningene i Slottsfjellplanen.

Det ble i 2021 vedtatt å avsette midler spesielt til skjøtsel av kulturminner, dette innebærer også ruinskjøtsel. I tillegg er det avsatt midler på budsjettet til middelalderfestivaler.

Byromsplanen for Tønsberg 2015 - 2025

Byplanen definerer følgende mål for byutvikling:

- Tønsberg skal være et attraktivt regionsenter for innbyggere, turister og næringsliv - en pulserende kystperle.
- Styrke Tønsbergs identitet gjennom bevaring og nyfortolkning av historien.

Mål i Vestfold og Telemark fylkeskommunes kulturstrategi «Der mennesker møtes» 2021 - 2024:

Et av fem fyrtårn i fylkeskommunens kulturstrategi er vikingtid og middelalder.

Dette er et av fem områder fylkeskommunen skal satse spesielt på i forhold til stedsutvikling og kultur- og naturbasert reiseliv.

- Vern og bærekraftig bruk av internasjonalt, nasjonalt og regionalt viktige kulturminner og kulturmiljøer samt friluftsområder.
- Økt oppmerksomhet rundt bærekraftig og kultur- og naturbasert reiseliv.
- Videreutvikle attraksjoner langs kysten, Telemarkskanalen og andre prioriterte vannveier med vekt på friluftsliv, kanallandskap, kystkultur, kunst, industriarv, vikingtid og middelalder.
- Oppgradere tilrettelagte kulturminner i fylket med informasjonstavler og digital formidling.
- Sørge for at relevant informasjon og formidling gjøres tilgjengelig på flere språk.
- Videreutvikle formidlingen og servicetilbudet langs Tønsbergleden.
- Et mål om at utvalgte fyrtårn er synlige internasjonalt.

1.2 VIKTIGE PREMISER

At sentrale føringer og satsningsområder bygger opp under målet Tønsberg kommune har satt seg, er vesentlig. Nasjonalt er satsning på og ivaretagelse av kulturarv, sterkt fremhevet og mange føringer bygger opp under dette.

Statlige føringer

- Mld. St. 8 «Kulturens kraft» Kulturpolitikk for fremtiden
- Mld. St. 16 (2019-2020) Nye mål i kulturmiljøpolitikken – Engasjement, bærekraft, mangfold
- Lov om kulturminner (kulturminneloven)
- Lov om planlegging og byggesaksbehandling (plan- og bygningsloven)
- Lov om forvaltning av naturens mangfold (naturmangfoldloven)
- Regjeringens strategi for kultur og reiseliv – Norge som attraktiv kulturdestinasjon 2019.
- Meld. St. 29 (2018-2019) Opplysningsvesenets fond
- Kunnskapsløftet 2020
- Forskningsrådets bærekraftstrategi (2017- 2020)
- I Meld. St. 10 (2018-2019) Frivilligheita – sterk, sjølvstendig, mangfoldig. Den statlege frivilligheitspolitikken

Identitet og perspektiv

Stedsidentitet og kulturell identitet er ofte tett knyttet sammen. Materiell og immateriell kulturarv møtes i de fysiske omgivelsene, i fortellinger og gjennom tradisjoner og språk.

Kulturminner og kulturmiljøer kan gi en opplevelse av tilhørighet til et lokalsamfunn og en følelse av samhørighet på tvers av tid og rom, men de kan også gi nye perspektiver gjennom undring og refleksjon. Kulturarv fungerer som en bro mellom fortid, nåtid og framtid ved å synliggjøre et kulturelt, sosialt og geografisk mangfold fra ulike tidsperioder, og ved å få fram ulike historier og synsvinkler.

For at kulturarven i Tønsberg kommune skal gi stolthet og identitet, må den oppleves relevant, spennende og gi innbyggere og besøkende følelsen av at vi tar vare på det vi har og bygger videre på arven vi har fått.

Bærekraft

Kulturmiljø er primærkilder til kunnskap om fortiden. For forhistorisk tid, som vikingtid og middelalderen, er den materielle kulturarven i mange tilfeller den eneste kilde til kunnskap om menneskers liv og livsvilkår. Det finnes også skriftlige kilder, men disse forteller oss mest om øvre samfunnslag.

Fagutvikling og forskning er nødvendig for at kulturmiljøfeltet kan utvikles, relateres til viktig samfunnsutviklingstrekk og bidra til bærekraftig utvikling. Kulturmiljøforskningen er en integrert del av den helhetlige klima- og miljøforskningen og utvikles sammen med denne.

Et av FN's bærekraftsmål omhandler bærekraftige byer og samfunn. Byvekst, fortetting og kompakt byutvikling kan legge press på verdifulle kulturhistoriske bymiljøer og landskap. Dette gjelder også, og kanskje i særlig grad Tønsberg by - en forholdsvis liten by i utstrekning med selve bykjernen som er fredet. En aktiv fortetting skal i vår by harmonere med ivaretagelse av en fredet middelalderby.

Et av delmålene i bærekraftsmålet nevnt ovenfor, omhandler styrket innsats for å verne om og sikre verdens kultur- og naturarv. Det å finne balansen mellom utbygning og bevaring vil kreve innsats fra alle parter involvert.

Det å la Tønsberg kommune sin arv fra middelalder og vikingtid jobbe for en utvikling i stedet for å hindre den, må være et mål. For å nå et slikt mål er kunnskap, dialog og det å ha et åpent sinn viktig.

Saga Oseberg er bygget av frivillige fra Oseberg Vikingarv, og ligger ved Brygga i Tønsberg.

Foto: Ole Harald Flåten

I tidens ånd er kunnskapen om hvordan mennesker levde og brukte naturen i vikingtid og middelalder, nyttig for oss å lære. Knapphet på goder og behov for bærekraftige liv, gjør at relevansen for satsningen går ut over behovet for å kjenne sin fortid og feire fortidens storhet.

Som eksempler i Tønsberg kommune kan Linjentenes arbeid med lin fra dyrkning til ferdig produkt nevnes. Oseberg Vikingarv og Oseberg tekstillag bruker gammelt håndverk og lærer opp andre i det samme. Prosjektet «Bier og barn i byen» med Skjærgårdsmat som har bikuber ved Løkken, hvor de driver formidling til skolebarn og hvor honningen selges til hotellene i byen. Det er også et stort fokus på urban dyrking, og et prosjekt i samarbeid med Statsforvalter og fylkeskommunen er på trappene. Dette er ivaretagelse av den immaterielle kulturarven.

Knapphet på goder og behov for bærekraftige liv, gjør at relevansen for satsningen går ut over behovet for å kjenne sin fortid og feire fortidens storhet.

Fra utgravingen av
Osebergskipet i 1904.
Funnet er omtalt som
det mest betydningfulle
skipsfunnet fra vikingtid i
verden.

1.3 KULTURARV FRA VIKINGTID OG MIDDELALDER I TØNSBERG KOMMUNE

Tønsberg ble etter tradisjonen grunnlagt i 871 og vokste frem som handelsplass på 900-tallet. Utgangspunktet for handelsstedet og senere byen Tønsberg var en jernaldergård. En hustuft, områder med pløyespor og graver fra vikingtid er funnet under middelalderens by. Altså i overgangen fra vikingtid til middelalder.

Med spektakulære funn fra vikingtiden som Osebergskipet, som har betydning langt utover landets grenser, har Tønsberg en særstilling i vikingtidshistorien og har betydning for hvordan vi forstår sivilisasjonens utvikling i Norge.

Tønsbergs store Konge, Håkon Håkonsson satt på landets trone i 46 år. Det var Kong Håkon Håkonsson som påbegynte byggingen av borgen på Berget (Slottsfjellet). Det var under han at det ble slutt på de langvarige borgerkrigene som herjet landet siden første halvdel av 1100-tallet. Hans datter, prinsesse Kristina er en av de mest kjente historiske skikkelsene i Tønsberg.

Gjennom middelalderen ble det bygget mange kirker, klostre og hospitaler i byen og i den nordlige delen av kommunen finner vi også flere stående middelalderkirker i dag. I tillegg finner vi det påviste slagstedet på Re fra 1163 ved Linnestad hvor noen av funnene er å finne på Slottsfjellmuseet.

1.3.1 MATERIELL KULTURARV

I Tønsberg kommune har vi mange synlige spor etter middelalderen og noen få, men svært viktige, fra vikingtid. Her gjøres det kort rede for dem.

VIKINGTID

Oseberg - haugen, skipet og gjenstandene

I år 834 døde to helt spesielle kvinner som ble hedret med en helt spesiell begravelse. De ble hauglagt i Slagendalen, nærmere bestemt i Oseberghaugen. Oseberghaugen har gitt oss verdens rikeste gravfunn fra vikingtid.

I gravhaugen fant man Osebergskipet, et vikingskip som ble bygget rundt år 820 på sørvestlandet og som ble hauglagt i 834.

I tillegg fant man de to kvinnene gravlagt med svært mye utstyr, utstyr som kan fortelle oss en hel del om livet i vikingtiden. Tekstilfunnene var eksepsjonelle og er den største samlingen av tekstiler og tekstilredskaper fra vikingtid som noen gang er funnet.

I dag arbeider Stiftelsen Oseberg Vikingarv og Oseberg Tekstilgruppe med formidling, forskning og produksjon knyttet til Osebergfunnet. Funnet er omtalt som det mest betydningsfulle skipsfunnet fra vikingtid i verden.

Ramnes kirke ble bygget en gang på 1100-tallet. Døpefontens sokkel er i gotlandsk kalkstein fra 1200-1250-tallet.

Foto: Kine Granholt Lunder, 2014

Vikinggravene i biblioteket

Der Tønsberg og Færder bibliotek ligger i dag, lå tidligere premonstratenserklosteret, Olavsklosteret til rundkirken St. Olav. Gjennom undersøkelser av klosterruinene rundt 1990, fant man fem graver fra vikingtid under det som nå er underetasjen i biblioteket. Her fant man menn begravet med våpen. En av mennene var gravlagt med våpen som knyttes til en profesjonell krigergarnison i Sverige. En annen var begravet med våpen, verktøy og en hund. Alle disse gravene tilhører samme gravfelt og stammer fra 800-900-tallet.

MIDDELALDER

STÅENDE MIDDELALDERKIRKER

Ramnes kirke

Kirken ble bygget en gang på 1100-tallet og er viet St. Peter og St. Paul. Kirken var i middelalderen uten våpenhus, sakristi og tårn. De store vinduene på sørsiden ble satt inn 1600-tallet. Døpefontens sokkel er i gotlandsk kalkstein fra 1200-1250-tallet.

Fon kirke

Kirken er fra rundt midten av 1100-tallet og er viet til erkeengelen Mikael. Døpefontens fot og sokkel er fra nyere tid, men den gotlandske sandsteinskummen er fra middelalderen.

Våle kirke

Kirken er oppført på 1100-tallet og er viet St. Olav. Kirken hadde hverken våpenhus, sakristi eller tårn opprinnelig. Den opprinnelige døpefonten er i gotlandsk kleberstein og oppbevares på Oldsaksamlingen. Den er i dag utlånt til Slottsfjellmuseet, og kan sees i utstilling der.

Sem kirke

Sem steinkirke ble oppført i første halvdel av 1100-tallet og er viet St. Olav. Det sto en trekirke der tidligere og Sem nevnes som fylkeskirke allerede på 1000-tallet. Det opprinnelige navnet på Sem er Sæheimr, gården ved sjøen eller fjorden. Sagaene sier det var i Sem kirke at Harald Gille gikk på glødene plogjern for å bevise at han var bror av Sigurd Jorsalfare og det var her baglerkongen Harald Steinvegg bar glødende jernplater for å bevise sin kongsrett. Harald Steinvegg er for øvrig begravet i rundkirken St. Olav i Tønsberg.

MIDDELALDERKIRKER I RUINER

Peterskirken, under bakken

Kirken ligger ved Prinsesse Kristinas Plass og ble bygget på 1100-tallet. Peterskirken er en av de tidligste middelalderkirkene i Tønsberg by. Det var også en kirkegård tilhørende kirken. Man antar det har stått en trekirke her før steinkirken ble bygd. Den brant ned i den store bybrannen i 1536 og ble ikke gjenreist.

Mariakirken, under bakken

Kirken ligger på torvet og ble bygget rundt midten av 1100-tallet, nevnes første gang i 1217. Til kirken hørte også en kirkegård. Barokk prekestol og altertavle samt en av kirkeklokkene fra kirken befinner seg i dag i Tønsberg Domkirke. Prekestol, døpefont og likbåre fra tidlig 1800-tall befinner seg på Slottsfjellmuseet og alterbildet fra Mariakirken befinner seg i Andebu kirke.

Kirken ble revet i 1864. Både ruinene og kirkegården ligger under bakken og er markert i broleggingen.

Lavranskirken, under Domkirken

Ferdigstilt ca. 1110. Muligens den første kirken som ble bygget i Tønsberg, og antakelig bygget på samme plass som en kirke i tre sto før dette. Lavranskirken var en domkirke og bispesete i middelalderen.

Mikaelkirken, synlig ruin

Kirken ligger på Slottsfjellet og ble oppført på midten av 1100-tallet. Den første steinbygningen som ble oppført på Berget. Mikaelkirken var først og fremst et kongelig kapell og ble benyttet av Kongen og hans hoff. Kirken er fortsatt vigslat.

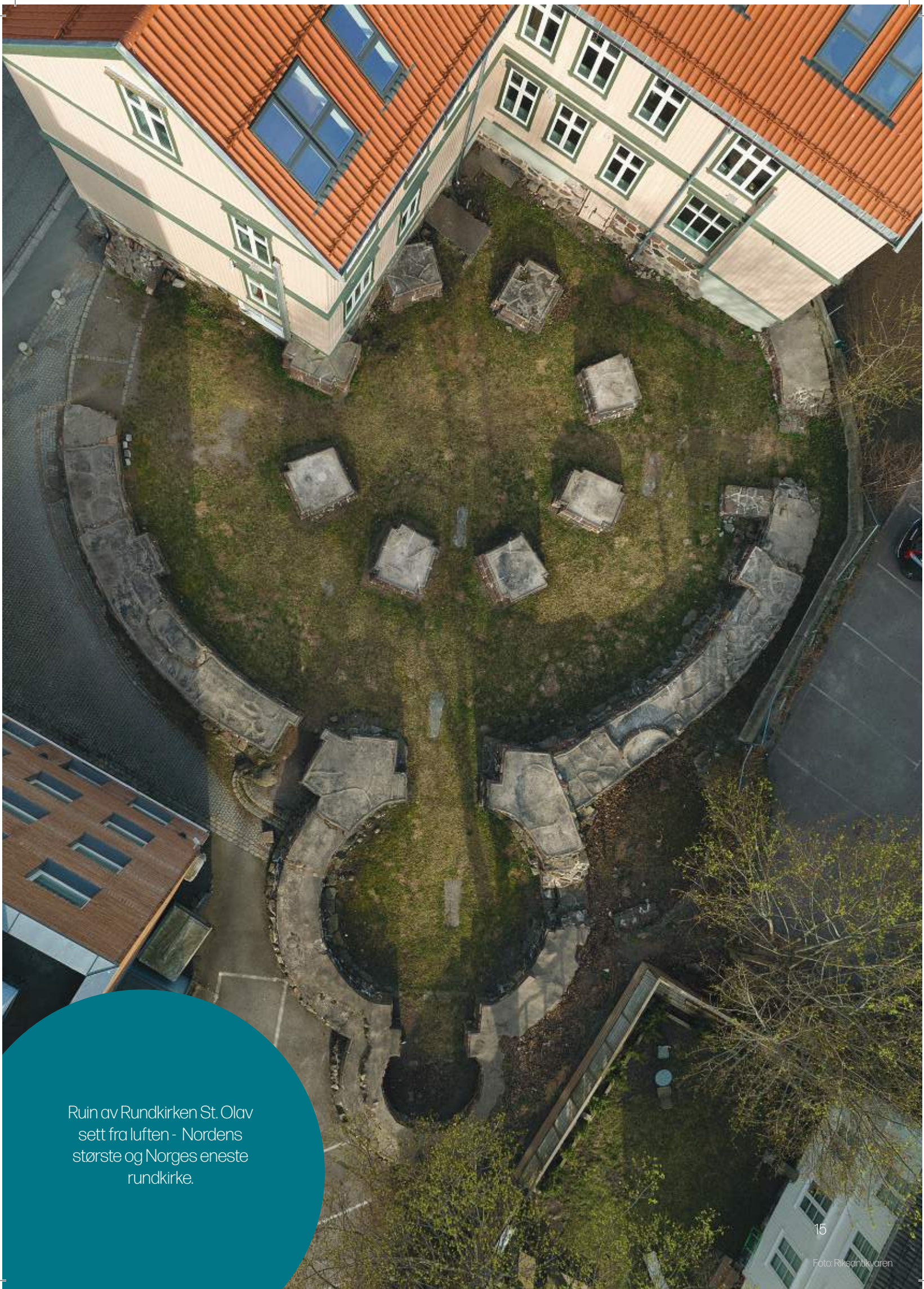
Rundkirken St. Olav, synlig ruin

Kirken ligger vis a vis Tønsberg og Færder bibliotek og sto ferdig i 1120-årene. Rundkirken er Norges eneste rundkirke og Nordens største. Klart influert av fødselskirken i Jerusalem. Man mener den er bygget av en av våre konger og vet at en konge, Erling Steinvegg, er begravet her.

Klosterkirken til Gråbrødre klosteret, ikke funnet

Den er nevnt i Sættargjerda i 1277, da dette dokumentet var et resultat av møtet som ble avholdt i denne kirken. Rundt 1750 fungerte klosterkirkegården som fattigkirkegård og gikk fortsatt under navnet «Graabrødre kirke gaard». Man vet at klosteranlegget ligger mellom Øvre Langgate og Haugar og at Håkon Håkonsson hjalp fransiskanerne å bygge anlegget.

Det finnes fortsatt spor; en trapp fra klosteret befinner seg i dag i en kjeller i Tjømegaten 8.

Ruin av Rundkirken St. Olav
sett fra luften - Nordens
største og Norges eneste
rundkirke.

Skisse over
Slottsfjellet med
Tunsberghus, slik
det kan ha sett ut.

Foto: Slottsfjellmuseet/Vestfoldmuseene

Slottsfjellet med Tunsberghus

Riksborg, forsvarsanlegg, bopel og statussymbol for kongene. Et Kongesete var i middelalderen ambulerende. På Slottsfjellet finner vi ruinene av borgen Tunsberghus og Mikaelkirken. I middelalderen lå Kongens residens her.

Fra starten av 1300-tallet ble borgen kalt Tunsberghus. Tunsberghus var en av de mest sentrale riksborg i kongeriket sammen med Bergenhus, Akershus og Bohus (ligger nå i Sverige).

Sagaene forteller om et borganlegg bygget i tre på 1100-tallet, men det er først med kong Håkon Haakonsens byggearbeider i første halvdel av 1200-tallet at ringmuren og porttårnene i stein kom på plass. Trolig var det i hans regjeringstid at de store hallene i tre ble bygget. Nå synes bare grunnmurene. Hans sønn, kong Magnus Lagabøter reiste teglkastellet og etablerte i denne anledning også teglverket på nedre platå, Tallak - Tællæk.

I senmiddelalderen var borgen på Slottsfjellet residens for lensherren. Det var stadig om- og påbygginger av borganlegget. Under opprørene mot kong Hans i 1502 og 1503 ble Tunsberghus angrepet, og ved den siste anledningen ble borgen inntatt, plyndret og brent av en hærstyrke sammensatt av en svensk styrke og bønder fra Sande nord i Vestfold.

Borgen ble ikke gjenoppbygd, og store mengder stein herfra ble etter hvert fraktet ut og brukt i byggingen av Jarlsberg hovedgård.

Borganlegget på Slottsfjellet må ses i nær sammenheng med etableringen av kjøpestedet, og senere byen Tønsberg, og dette skjedde med utgangspunkt i Kongens gård på Sem - den senere greveresidens Jarlsberg. Det er derfor Jarlsberg fortsatt er eier av Slottsfjellet og større områder omkring.

Teglhagen på Tallak

Teglovn fra middelalderen som ligger tildekket på Tallak. Ruinen ligger under bakken. Teglovnen er trolig anlagt i forbindelse med byggingen av Magnus Lagabøters Teglkastell som sto ferdig i 1276. Det er anslått at ovnen var i bruk frem til 1500-tallet. Grunnflaten er 7 x 10 meter og er i tre etasjer.

Klosteranlegget - Rundkirken St. Olav med Premonstratenserklosteret/ Olavsklosteret

I Tønsberg ligger ruinene av Norges eneste og Nordens største rundkirke, rundkirken St. Olav. Trolig ble kirken oppført som et første ledd i oppførelsen av premonstratenserklosteret mellom år 1160 og 1180.

Man vet at premonstratensermunkene ble underholdt av inntekter fra Mikalskirken (kirken på Slottsfjellet) og dette mer enn antyder at det var en konge som fikk munkene til Tønsberg og hjalp dem med etableringen. Slik sett kan man si at Kongen bygde rundkirken St. Olav, men hvilken? Mest trolig Magnus Erlingsson eller hans far Erling Skakke. Premonstratensermunkene var vel skolerte og har trolig bistått kongen både administrativt og politisk. I tillegg var de hans åndelige veiledere. Kong Erling Steinvegg er begravet her.

Ruinene etter premonstratenserklosteret/ Olavsklosteret kan sees i underetasjen av biblioteket.

Stenskanalen (Kanalen)

Utseilingen mot sør fra havnen i Tønsberg går gjennom Kanalen. Denne er blitt gravd ut flere ganger, første gang i vikingtid.

Bygdeborger

I Tønsberg kommune har vi til sammen 13 bygdeborger, 9 av disse omkranser gamle Re kommune - matfatet til byen. Bygdeborgene er fra folkevandringstiden som er i jernalderen og tiden før vikingtid.

Hospitalet på Gunnarsbø

Kong Håkon Håkonsson bygde det første hospitalet i Tønsberg. Dette var på gården Gunnarsbø og besto av en kirke, St. Stefan, og sykestue. Hospitalet var et sted for fattige, svake og gamle mennesker (fattighus).

En gang på 1300-tallet blir hospitaalkirken tilegnet St. Jørgen, noe som betyr at hospitalet ble omgjort til et hospital for spedalske. Hospitalet ble nedlagt i 1547.

Lavrans hospital (Laurenti hospital)

En ridder testamenterer penger for å lage et hospital for «fattige, syke og såre mennesker - vel særlig pilegrimer som kommer for å besøke byens kirker».

Lavrans hospital blir første gang omtalt i 1319-1320, da ridder og fehirn Bjarne Audunsson testamenterer. Hospitalet lå ved siden av Lavranskirken i Kongegaten (domkirken) og ble brukt som sykehus helt frem til 1600-tallet. Bygningen forfalt og ble gjenoppbygd som fattighus i 1705.

I 1790 ble fattighuset flyttet et annet sted i byen og bygningen ble innlemmet i eiendommen til en representant for byens handelsstand.

Men stiftelsen ble ikke lagt ned før rundt 1900.

Tønsberg har Norges største ruinpark, dvs. ruiner av middelalderbygg som kirkene, hospitaler, klostre, kongsgårder og borger.

Foto: Ida Johre, Tønsberg Kommune

Tønsberg Middelalderby

Tønsberg Middelalderby vokste frem på 1000-tallet på Byområdet ligger i skråningen ned mot Byfjorden med Slottsfjellet mot nord og St. Olavsklosteret i sør. I øst begrenses byområdet av Haugar med sine store gravhauger fra jernalderen. Haugar var også et tingsted hvor Haugating ble holdt. Til byen regnes også Oslobispens gård på Teie, Teie hovedgård.

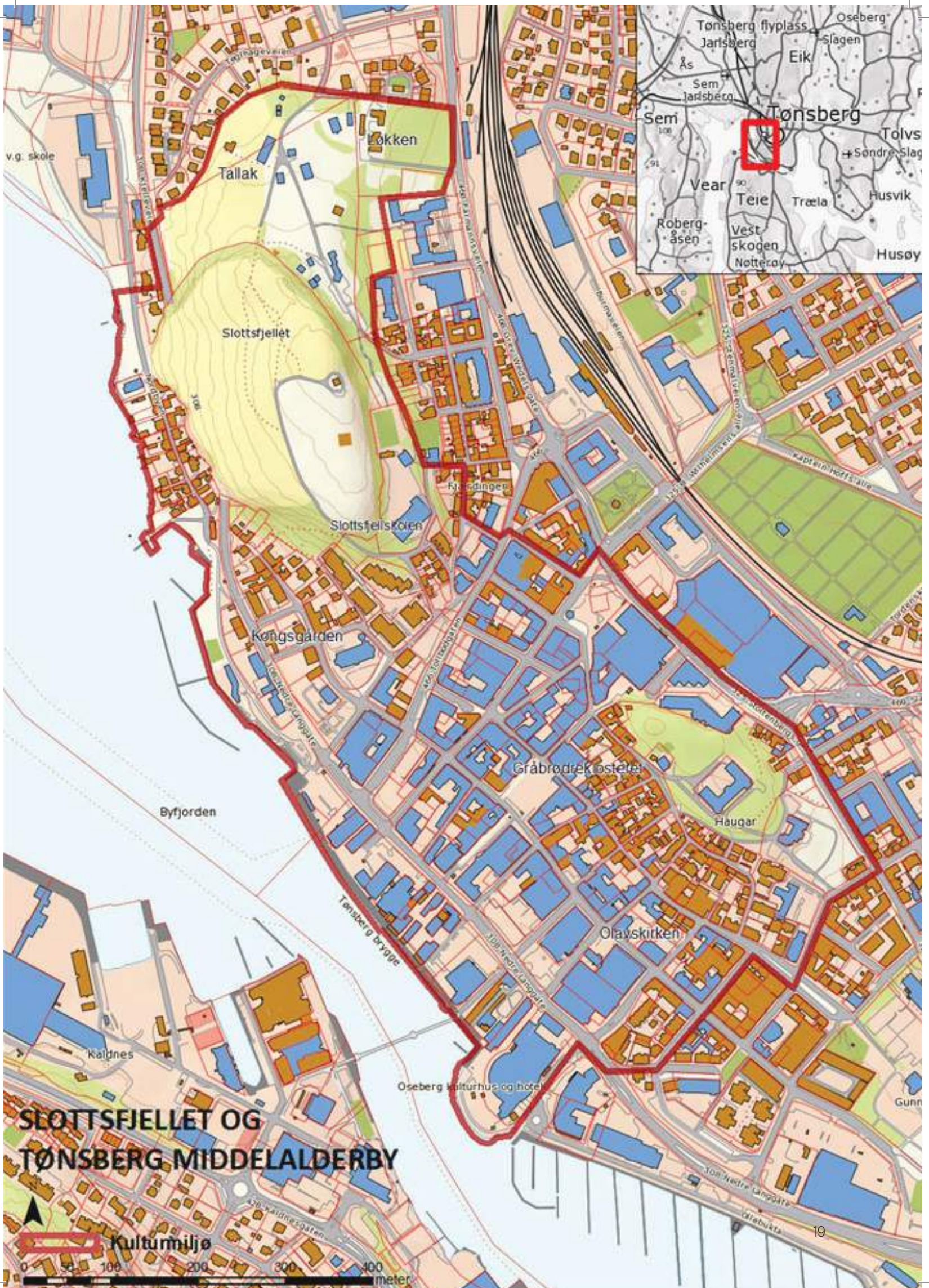
Med sin beskyttede havn var Tønsberg helt fra starten av innrettet mot handel og sjøfart. Byfjorden var også en samlingsplass for Leidangen (forsvarsorganisasjon i middelalderen). I Håkon Haakonsens regjeringstid på 1200-tallet, ble det gravet en kanal gjennom sundet ved utseilingen i sør - dette er et helt unikt tiltak i norsk middelalder.

Byens fremvekst og utvikling var også avhengig av dens rolle innen kongelig administrasjon, forsvar, religion og rettshåndhevelse. Kirkelig og kongelig byggverk satte sitt preg på bymiljøet.

Tønsberg Middelalderby er en av åtte middelalderbyer i Norge, og er automatisk fredet i henhold til bestemmelser i kulturminneloven og plan- og bygningsloven. En middelalderby i denne sammenhengen, er en by som har hatt byutvikling siden middelalderen.

Middelalderbyene er automatisk fredede kulturminner ifølge kulturminneloven § 4 bokstav a, og i utstrekning og omfang er de Norges største automatisk fredete kulturminner. De er viktige både som utgangspunkt for opplevelse, og som primærkilde til kunnskap om livet i middelalderen.

Tønsbergs eldste historie er i dag hovedsakelig synlig gjennom bystrukturen og kommunikasjonsårene som gater, passasjer og tomtegrunner. Tønsberg har Norges største ruinpark, dvs. ruiner av middelalderbygg som kirkene, hospitaler, klostre, kongsgårder og borger.

SLOTTSFJELLET OG TØNSBERG MIDDELALDERBY

Kulturmiljø

KLOSTRE I TØNSBERG MIDDELALDERBY

Gråbrødrekløsteret/ Fransiskanerklosteret

Gråbrødrekløsteret ble stiftet på midten av 1200-tallet av Håkon Håkonsson. Klosteranlegget ligger under bakken under eiendommen Graabrødregaten 20-26 og Tjømegaten 6-8.

Olavsklosteret (premonstratenserklosteret)

Klosteret ble opprettet på slutten av 1100-tallet og består av klosterbygninger gruppert rundt en gårds plass med brønn. Ruinene fra nordfløyen kan sees i underetasjen på biblioteket. Klosterkirkegård nord og øst for rundkirken St. Olav.

Sem Kongsgård – Jarlsberg hovedgård

Sem kirke ble bygget til Sem kongsgård på 1100-tallet og før dette sto det en trekirke her.

På denne tiden het Jarlsberg Sæheimr og var Sem kongsgård. Før Tønsberghus ble bygget på Slottsfjellet, var Sem kongsgård altså et administrasjonssentrum for kongene når de reiste rundt i landet.

Sem kirke ble bygget til Sem kongsgård på 1100-tallet og før dette sto det en trekirke her. På bildet sees Sem kirke fra sørøst.

Bispegården og Biskopens kapell på Teie

Man antar at biskopen fikk gården av Kongen på 900- eller 1000-tallet, når Tønsberg var bispesete. På gården lå det også en kirke som kun var til biskopens bruk. I senmiddelalderen var Bispegården på Teie et av Oslobiskopens administrasjonssentra. Til gården hørte det også et kapell. Ruinene ligger hovedsakelig under bakken.

Undrumsdal, St. Mikael, gammelt kirkested

Kirkegård på gammelt kirkested i Undrumsdal.

Gravhauger og gravfelt

Det er et stort antall gravhauger fra jernalderen i Tønsberg kommune. Store ansamlinger i nærheten av Linnestad og Klopp der slagstedet fra 1163 ble påvist. På Haugar og Møllebakken ligger det gravhauger, og vi har Farmannshaugen ved Jarlsberg Hovedgård samt Lille Gullkronen og Gullkronen

Foto: Kristian Hunskaar, 2008

Pilspisser fra slaget på Re i 1163.

Foto: Slottsfjellmuseet/Vestfoldmuseene

SLAGENE PÅ RE - SLAGSTED

Piler og hesteutstyr ble funnet under arkeologiske undersøkelser fra 2010 - 2013. Kan sees i utstilling på Slottsfjellmuseet.

DEN HELLIGE KILDEN I VIVESTAD

Det har tidligere vært en hellig Olavskilde på kirkegården i Vivestad. Mange mener at de vet hvor den er, på andre siden av veien fra der kirkegården ligger nå. Kilden ble gravd over på 1700 - tallet da magi ble ulovlig. Det kom bud fra København for å få en oversikt over alle magiske elementer knyttet til kirken. Det lå tidligere en stavkirke der dagens kirke ligger i dag.

KJELLEOLLA/FRODAKJELDA/FRODA-KJELDU/MARIAKILDEN

Vannkilde fra middelalderen som fortsatt er i bruk. System av kilder langs Frodeåsen som munner ut i vannkilden som har vært brukt av byens innbyggere fra middelalderen og frem til i dag. Vannkilden er fredet. Den er omtalt i Codex Tunsbergensis i 1276 som eneste vannkilde i Tønsberg.

SKIP FRA MIDDELALDEREN

I Nedre Langgate nr. 19 ble det funnet en båt fra middelalderen. Det ble besluttet at båten ikke skulle tas opp og ligger i dag begravet under veien.

HÅKON HÅKONSSONS KONGSGÅRD

Synlige ruiner i Nedre Langgate. Håkon Håkonsson lot kongsgården i stein oppføre på 1200-tallet. Omtalt som borgemestergård på 1500-tallet. Ble ikke ødelagt i den store bybrannen i 1536.

PLANTER OG NYTTEVEKSTER

Det finnes fortsatt vekster rundt om i byen, og ikke bare på Slottsfjellet, som stammer fra klosterhagene fra middelalder. Dette var i hovedsak nyttevekster som gjerne ble brukt som mat eller medisiner. Noen av vekstene vi finner fra middelalderen i dag er rødlistet, altså arter som har risiko for å dø ut i Norge som f. eks. bulmeurt.

FANTASTISKE GJENSTANDER FRA MIDDELALDER

- Pilegrimskorset
- Osebergfunnet
- Smykker
- Piler
- Byseglet
- Spillbrikker
- Døpefonter fra Gotland
- Kunst

Fra Pilegrimsleden i
Hortensmarka.

1.3.2 IMMATERIELL KULTURARV

TUNSBERGLEDEN

110 km pilegrimsled ble i 2019 klar for vandring og går igjennom hele Vestfold og kalles Tunsbergleden. Pilegrimsledene er merkede turstier som er basert på norsk og europeisk kulturhistorie fra middelalderen. De kan brukes av alle som ønsker å gå tur, men er spesielt tilrettelagt for lange vandringer. Den starter i Larvik og går innom alle kommuner før den krysser fylkesgrensen.

Tunsbergleden er en del av de nasjonale pilegrimsledene, St. Olavsvegene, som går til Trondheim.

Pilegrimsfenomenet har eksistert gjennom flere tusen år og i ulike religiøse tradisjoner over hele verden. Folk vandrer i dag langs pilegrimsruter av mange ulike grunner, åndelige, personlige eller for rene kultur- og naturopplevelser.

Pilegrimsleden skal være en arena der Vestfolds kulturhistorie fra middelalderen deles med innbyggere og tilreisende. Med pilegrimsleden får mange tilgang på bynært friluftsliv og langvandring gjennom fylket. I tillegg til muligheten for lange fotturer, åpner leden for verdiskaping for næringsdrivende langs traseen.

MAGNUS LAGABØTES LANDSLOV

Magnus Lagabøte var sønnen til Kong Håkon Håkonsson som bygde første del av borgen på Slottsfjellet. Det antas at lovforbedringsarbeidet startet allerede med Kong Håkon Håkonsson, men det er under hans sønn Magnus Lagabøtes regjeringstid at Landsloven ferdigstilles.

Magnus Lagabøtes Landslov, ofte kalt bare Landsloven, er unik på den måten at dette var den første loven som gjaldt for hele Kongeriket Norge. Den kom mellom 1274 og 1276 og lovverket er et av de første eksemplene på omfattende lovgiving gitt av en sentral myndighet i Europa.

Landsloven gjaldt også på Shetlandsøyene, Orknøyene og Færøyene. Kongen fikk sitt navn etter sitt arbeid med loven. Lagabøte betyr forbedring av lover.

Loven tok spesielt hensyn til hjelpetrengende og mennesker uten makt, til kvinner, barn og fattige. Slik representerte loven et nytt menneskesyn. Norge fikk først en ny lov i 1604, men dette var mer en revidert og oversatt versjon av Landsloven.

SAGALITTERATUR OG ANDRE SKRIFTLIGE KILDER FRA MIDDELALDEREN

I den rike sagalitteraturen vår, i hovedsak nedskrevet på Island i høymiddelalderen, er Tønsberg og omegn gitt stor oppmerksomhet. I Snorres Kongesagaer, Fagrskinna, samt andre sagaer og skildringer, får vi et levende inntrykk av byen Tønsberg og omlandet i middelalderen. Sagalitteraturen er et viktig virkemiddel i formidlingen av vikingtid og middelalder i Tønsberg kommune.

KONGESAGAENE

Sverres saga er en norrøn saga om Kong Sverre. Sagaen er en samtidssaga og stort sett skrevet av førstehåndskilder. Heimskringla ble skrevet av Snorre Sturlason og omtaler både Tønsberg og Slagene på Re. Fagrskinna ble skrevet av en ukjent forfatter og omhandler bl.a. historiene om Slagene på Re.

GILDENE I TØNSBERG I MIDDELALDEREN

I middelalderen var gildene en betegnelse på en sosial, religiøs og rettslig sammenslutning som skulle gi medlemmene gjensidig hjelp, beskyttelse og vennskap. I Tønsberg var det 3 eller 4 slike som vi kjenner til. Olavsgildet, St. Annas gilde og et hanseatisk kjøpmannsgilde. Ofte hadde gildene egne hus.

HÅNDVERKET FRA MIDDELALDEREN

Teglhagen, Tællæk, Kammegata er kjente stedsnavn i Tønsberg. Disse stedene har navn etter håndverk eller produksjon som ble bedrevet der i middelalderen. Teglproduksjonen på Tællæk eller Tallak er forbundet med byggingen av borgen på Slottsfjellet.

Foto: Slottsfjellmuseet/Vestfoldmuseer.no

Prinsesse Kristinas psalter, eller bønnebok ble laget i Paris i første halvdel av 1200-tallet.

PRINSESSE KRISTINAS PSALTER

Prinsesse Kristina av Tunsberg (1234 – 1262) vokste opp i Bergen, men man antar at hun tilbragte mye tid i Tønsberg. Hun er kanskje den mest kjente historiske skikkelsen fra Tønsberg. Hun var datter av Håkon Håkonsson og Margrete Skulesdatter. Hun ble i 1258 gift med den spanske prinsen Don Felipe av Castilla.

Prinsesse Kristinas avskjed med Tønsberg på vei til Spania, er gjengitt i mangfoldige teateroppsetninger.

Hennes bønnebok eller psalter var nylig utstilt på Slottsfjellmuseet og var i Norge for første gang på 400 år. Den befinner seg til vanlig på det kongelige biblioteket i København.

Psalteret har innskriften: «Dette psalter eide jomfru Kristin, datter av Kong Håkon». Boken ble laget i Paris i første halvdel av 1200-tallet, og er en vakker og eksklusiv bok. I tillegg til bønner og salmer, har boken også kalender med stjernetegn og salmer fra det gamle testamentet. Nydelige illustrasjoner, bladgull og innbundet i kalveskinn var dette er bok som ble tatt godt vare på.

SLAGENE PÅ RE

I alle år har man hørt om slagene på Re i 1163 og 1177, og mange mente å vite hvor de hadde funnet sted. I 2007 bestemte man seg for å se om man kunne finne arkeologiske spor etter de berømte slagene. I 2010 kunne man påvise slagstedet fra 1163 på Linnestad. Man har også søkt etter 1177 – slaget, men dette er ikke funnet.

I skogene ved Klopp og Linnestad finner man rester av mange gamle veier som forbinder gårdsmiljøer med bygder i sør, øst og nord.

I eldre jernalder ble en kvinne lagt i en enkel gravrøys på Linnestad. Da arkeologer gjorde utgravninger her, fant de gullsmykker og andre verdifulle gravgaver hun hadde fått med seg. Det ligger flere, store gravrøysen på Klopp, Linnestad og Hole og gravene forteller om bosetting lenge før de dramatiske hendelsene i middelalderen.

Slaget i 1163 sto mellom Erling Skakke og Sigurd Jarl, og var starten på Erling Skakkets storhetstid på den norske politiske arena. Skakkets seier i slaget på Re 1163, innebar starten på Erling Skakke og hans sønn, Kong Magnus Erlingsson sin kontroll over Norge.

I Slaget i 1177 sto også Erling Skakke igjen som seierherre, selv om han ikke direkte deltok i slaget, men åpnet samtidig en mulighet for den mest formidable motstanderen Magnus og Erling hadde møtt – Sverre Sigurdsson fra Færøyene. Slaget i 1177 skulle bli begynnelsen på slutten for Erling Skakke sitt politiske prosjekt og Magnus Erlingssons kongedømme.

Det er to skriftlige kilder hovedsakelig som omhandler slagene, Heimskringla av Snorre Sturlason og Fagrskinna som er skrevet i Norge av en anonym Norsk eller Islandsk forfatter.

Fra gjenskapingen av
Slaget på Re under
Re Middelalderdager.

Foto: Asbjørn Olav Lien, Tønsbergs Blad

1.4 SAMARBEIDSPARTNERE

Vestfoldmuseene ved Slottsfjellmuseet, Haugar Kunstmuseum og Nasjonalt borgsenter vil være en svært viktig og sentral samarbeidspartner. Nasjonalt borgsenter er finansiert over statsbudsjettet og har som hovedoppgave å drive forskning og formidling knyttet til norske middelalderborger. De begynner med Tønsberghus.

Slottsfjellmuseet med både sin rike friluftsving avdeling på Tallak, formidling av ruinparken på Slottsfjellet og sine spennende middelalderutstillinger i selve museet, er helt sentral i Tønsberg sin middelalderhistorie.

Det søkes å utvikle gode samarbeid med disse som en del av denne strategien.

Flere aktuelle samarbeidspartnere kan være:

- Haugar Kunstmuseum og Midgard Vikingsenter, Vestfold og Telemark fylkeskommune ved kulturarv, NIKU, Riksantikvaren, Oslo, Bergen, Trondheim, Hamar pluss nabokommuner som Horten, Færder og Sandefjord.
- Internasjonale samarbeidspartnere som samarbeidsbyen Waterford, Universitetene og næringslivet.
- Alle de frivillige lagene og foreningene som jobber med vikingtid og middelalder er også svært vesentlige for utviklingen av kulturarv arbeidet, som bl. a. Oseberg Vikingarv og Oseberg tekstilgruppe, som også arrangerer Vikingfestivalen i Tønsberg

1.5 INNSPILL FRA LAG, FORENINGER OG ANDRE SAMARBEIDSPARTNERE

LAG OG FORENINGER

Det ble invitert til et åpent møte 19. mai 2022 i forbindelse med strategiarbeidet og representanter fra åtte historiske lag og foreninger møtte. I tillegg var representanter fra Vestfold og Telemark fylkeskommune og Slottsfjellmuseet der.

Innspillene fra møtet kommer her i punktform:

- Viktig å ta vare på gamle håndverkstradisjoner, båtbygging og klinktradisjonen er på UNESCOs liste.
- Etablering av kystkultursenter med åpne båter koblet opp mot UNESCO og båtlinktradisjonen. Tønsberg har middelalderbåter under bakken.
- Vi bør ha et attraksjonsenter for middelalder og vikingtid.
- Viktig å måle hva folk legger igjen av økonomi etter besøk i Tønsberg.
- Burde ha et turistkontor for salg, informasjon osv.
- Synlig markedsføring med skilt og henvisninger på jernbanen, brygga osv.
- Digitalisering: QR-kode med historier, Hidden app osv.
- Finne riktig plattform i forhold til rettigheter og fremtidsutvikling.
- Den levende håndverkeren: Se håndverk i aksjon.
- Gjenskape gamle håndverkstradisjoner med mulighet for publikum å prøve, samt holde kurs.
- Vi trenger politisk vilje til å satse og for å få det til.

- 3-D/sketchfab.
- Sagalaug for felles interesse og for å fremme viking- og middelalder håndverk og historie.
- Bærekraft: lære av kulturarven/gjenbruk/på naturens premisser/kurs- og workshop-program.
- Håndverksakademiet/kursing

NÆRINGSLIVET

Næringslivet ved hotellene trenger god informasjon de kan dele ut til sine gjester, i tillegg til opplegg eller klare aktiviteter de kan anbefale. Som det er nå, er det ikke mye de kan henvise sine gjester til. Behov for ordentlig skilting og informasjon ved synlige kulturminner i Tønsberg for at det skal være interessant. Det er behov for helårige aktiviteter dersom det er interessant å henvise gjester til aktiviteter.

Etter dialog er det informasjon og faste aktiviteter eller attraksjoner det er etterspørsel etter fra deler av næringslivet.

FYLKET

Fylket anbefaler å velge ut et kulturminne/område å starte med for å få fullt fokus på strategien. Fylkeskommunen har vikingtid og middelalder som et av sine fyrtårn i sin kulturstrategi.

1. 6 STRATEGISKE MÅL

Tønsberg kommune skal aktivt jobbe for å ivareta og formidle sin kulturarv, herunder vikingarven, og skal bli landets ledende middelalderkommune.

Dette skal vi oppnå ved:

- Økt synliggjøring og tilgjengelighet av kommunens historie for kunnskap, glede og nysgjerrighet.
- Formidling skal være med på å gi en opplevelse av tilhørighet og stedsidentitet, med særlig fokus på barn og unge.
- Byens og kommunens uterom skal brukes til aktiv formidling av Tønsbergs kulturliv og kulturhistorie, herunder videreutvikle infrastruktur for arenaformål.
- Øke attraksjonsverdien til Tønsberg gjennom å synliggjøre kulturarven fra middelalder og vikingtid.
- Sette lys på bærekraft ved hjelp av ivaretagelse og utvikling av kulturarven.
- Sette samarbeid med alle parter, inkludert frivillige lag og foreninger, i system for å øke muligheten for å nå målene.

Tønsberg kommune skal aktivt jobbe for å ivareta og foredle sin kulturarv, herunder vikingarven, og skal bli landets ledende middelalderkommune.

Bueskyting har vært et populært innslag på Re Middeldalderdager.

VALG AV RETNING

En strategi betinger at noen elementer prioriteres fremfor andre. På denne måten får man spisset og tydeliggjort satsningen. Ved en prioritering er det flere forhold som er lagt til grunn. Det er en allmenn vurdering om hva som umiddelbart og på sikt, kan være interessant for innbyggere, fagmiljø, tilreisende og samarbeidspartnere.

Her presenteres seks satsningsområder i nummerert rekkefølge. Utvalget er gjort etter samtaler med samarbeidsparter og ved en faglig vurdering. Det presiseres at Slottsfjellplanen fungerer parallelt og derfor vil denne strategien ikke spesielt omhandle Slottsfjellområdet. Under hvert av satsningsområdene er noen av høydepunktene og grunnene for å satse på dem, listet opp.

Listen er ikke uttømmende. Det presiseres også at middelalderfestivalene vil planlegges uavhengig av nedforstående satsningsområder.

Det er tenkt at satsningsområdene skal være gjenstand for en utvikling på helårsbasis. Handlingsplanen med konkrete forslag ligger under kapittel 6 i strategien.

2.1 RUNDKIRKEN, ST. OLAVSKIRKE OG ST. OLAVSKLOSTERET, VIKINGODDEN

- Vikinggraver i underetasjen på biblioteket.
- Ruiner av Olavsklosteret i underetasjen på biblioteket.
- Norges eneste rundkirke.
- Nordens største rundkirke.
- Klosteret som byens første bibliotek
Ligger i «ruten» til Tunsbergleden.
- Ligger i forbindelse med brygga og Oseberg Vikingarv sin aktivitet.
- Et lite område geografisk med mange muligheter til formidling og tilrettelegging for publikum.

2.2 TØNSBERG MIDDELALDERBY

- Ruiner
- Håndverk
- Gilder
- Stretemat, en fornyring av streetfood - middelalderens gater het streter
- Hverdagsliv
- Tunsbergleden
- Kirkene
- Hospitalene
- Klosterne
- Kjelleolla
- Gateløp
- Kongsgården
- Gjenstander (Pilegrimskorset, smykker, byseglet, spillebrikker, døpefonter fra Gotland)

2.3 SLAGENE PÅ RE

- Sagalitteraturen
- Slagsted
- Funn/gjenstander
- Store gravhauger i umiddelbar nærhet
- Flotte turmuligheter legger til rette for formidling.

Relikviekors funnet i nærheten av Mariakirken, som lå på torvet. Tunsberg Bispedøme har brukt korset som inspirasjon til sin logo.

Fingerring i gull fra middelalderen. Funnet på midten av 1900-tallet på stranden på øya Jarlsø i Tønsberg.

Osebergfunnet er den rikest utstyrte graven fra vikingtiden i Europa. Bildet viser sko fra funnet.

Osebergfunnet inneholdt store mengder tekstiler. Fragment av et billedteppe fra Osebergfunnet.

Her sees rekonstruert bilde av samme billedteppe fra funnet, akvarell av Mary Storm.

2.4 SLOTTSFJELLET MED TUNSBEGHUS

- Konger, Dronninger og prinsesser
- Riddere og våpenskjold, riddertradisjonen på Tunsbeghus
- Baglerbrønnen
- Teglstenproduksjon
- Mikælskirken
- Urter og planter vokser fortsatt der oppe fra middelalderen
- Lover, Magnus Lagabøter
- Tristan og Isolde
- Kunnskapskultur
- Sagalitteraturen

2.5. OSEBERGHAUGEN, OSEBERGFUNNET OG OSEBERGMILJØET

- Oseberghaugen
- Funnene
- Vikingskipene
- Tekstiler
- Utvikling av det fysiske stedet
- Utvikling av produkter knyttet til funnet

2.6 MIDDELALDERFESTIVALENE

- Re Middelalderdager
- Tønsberg Middelalderfestival

Femteklassinger fra skolene i Tønsberg går på oppdagelsesferd på Slottsfjellet under Tønsberg Middelalderfestival.

FORMIDLING

Formidlingen må være helårs og den må være tilgjengelig for alle som ønsker den. Det må foregå i forskjellige former og den må finnes der sporene av historien er, altså i byen, på Slottsfjellet, ved slagstedet i Re og ved Oseberghaugen.

Tønsberg kommune har i dag to middelalderfestivaler, Re Middelalderdager og Tønsberg Middelalderfestival. Dette er to store formidlingsarenaer og de besøkes av til sammen ca. 15 - 20.000 mennesker i et normalår. Dette er enkelthendelser, men når ut til svært mange mennesker. Målet må være at man i tillegg kan komme til Tønsberg kommune å finne spor av middelalder og vikingtid hele året rundt.

FORMIDLING I TØNSBERGKOMMUNE I DAG

Tønsberg og Færder bibliotek satser på kommunens historie i mange retninger. Selve plasseringen, bygget over både vikinggraver og Olavsklosteret, gjør at formidlingen av historien har gode kår. Både biblioteket på Revetal og i Tønsberg har egne samlinger med bøker om middelalder og vikingtid.

På Tønsberg og Færder bibliotek finner man egne skjermene i underetasjen som forteller byens tidligste historie og man kan be om omvisning i klosteruinene som også befinner seg i underetasjen.

Biblioteket startet også opp «Klosterpodden», en egen podkast om historiske emner.

Tønsberg kulturskole satte i gang høsten 2022 med undervisning i nysirkus, som et ledd i å bygge kompetanse på kunstneriske uttrykk som har sammenheng med kommunens middelalderhistorie.

Pr. i dag arrangeres Re Middelalderdager i februar og Tønsberg Middelalderfestival i juni årlig. Hovedfokuset i festivalene er formidling av middelalderhistorien og da særlig til barn og unge samt familier. Virksomhet for kultur og idrett er ansvarlig for disse. I tillegg er virksomheten ansvarlig for Den kulturelle skolesekken hvor elevene har aktiviteter relatert til vikingtid og middelalder.

Kunnskap om kunst og kultur kan lære oss til å se at ytringer kan være forskjellige, både når det gjelder form og innhold, og at den enkelte kan tolke og oppfatte ytringer forskjellig. Kunst og kultur kan gi barn og unge opplevelser og et rom for ytring som har identitetsbyggende kraft i livet til den enkelte.

Under Tønsberg Middelalderfestival
får skolebarna lære om både
redskaper og våpen.

Under Tønsberg
Middelalderfestival
får publikum se
håndverk fra
middelalderen
demonstrert.
Her sys det sko.

Foto: Anita Sæsterøy, 2022

FORMIDLING VED VESTFOLDMUSEENE OG SLOTTSFJELLMUSEET

Nasjonalt senter for borgforskning er et helt unikt forskningssenter. Å ha forskningen på middelalderens Tunsberghus i umiddelbar nærhet, gir spennende muligheter i arbeidet. Vestfoldmuseene med Slottsfjellmuseet er en god samarbeidspartner og har i mange år bidratt inn i arrangementen av både Tønsberg Middelalderfestival og til Den Kulturelle skolesekken. Man ser også for seg økt samarbeid på flere hold fremover.

Slottsfjellmuseet har formidlingsansvaret på Slottsfjellområdet og drifter også selve Slottsfjellårnet. De tilbyr historiske byvandring og har tre middelalderutstillinger i tillegg til Klåstadskipet, det eneste vikingskipet som ikke har tilhold i Vikingskipshuset på Bygdøy. De arrangerer også foredrag og kurs.

VESTFOLD OG TELEMAR FYLKESKOMMUNE

Fylket har ansvar for arkeologisk registrering, fredede bygg, rådgivning innen bygningsvern, vern og skjøtsel av kulturminner og formidling av fylkets historie. I tillegg var det Vestfold fylkeskommune som planla og gjennomførte arbeidet med Tunsbergleden (pilegrimsleden gjennom Vestfold). Fylket er en god samarbeidspartner i kommunens arbeid med kulturarv og har sammenfallende mål i sin kulturstrategi.

FORMIDLING AV LAG, FORENING OG ANDRE

- Tønsberg guidene
- Oseberg Vikinglag/ Vikingfestivalen
- Stiftelsen Gamle Tønsberg
- Linjentene
- Oseberg Tekstillag
- Kristinaforeningen med flere.

UTVIKLING

Selve kulturarven kan ikke utvikles, men hvordan den fremstår, hvordan den skjøttes og hva slags plass den får i by- og samfunnsbildet må utvikles - gjennom ny og utvidet bruk, gjennom økt bevissthet, gjennom økt kunnskap og nye samarbeid.

De faste kulturminnene søkes utviklet slik at de fremstår som attraksjoner som formidler seg selv. På denne måten kan publikum oppleve dem gjennom hele året og når de selv ønsker. Her blir tilrettelegging viktig, både i form av informasjon på plass og innbydende og spennende omgivelser.

4.1 MIDDELALDERFESTIVALENE

Den videre utviklingen av Tønsberg Middelalderfestival og Re Middelalderdager vil ha hovedfokus på formidling av middelalderhistorien til kommunen for barn og unge. Det vil tilbys aktiviteter, kurs og underholdning spesielt rettet mot denne aldersgruppen, og dette er med på å understøtte fordypningen i kulturarv som de møter gjennom Den kulturelle skolesekken.

Tønsberg middelalderfestival tar sikte på å bli Norges første middelalderfestival for barn.

Ved å tilby kurs og aktiviteter gjennom hele festivalen tilrettelagt for barn og unge, vil opplevelsen kunne resultere i ikke bare opplevelser, men også kunnskap. Markedsboder og maten som tilbys skal være tilpasset barn og familier og festivalen skal være alkoholfri.

Det planlegges samarbeid med lag og foreninger, Slottsfjellmuseet, Vestfold og Telemark fylkeskommune, NIKU, Riksantikvaren, virksomheter i Tønsberg kommune og andre fagmiljøer.

Dersom det er et ønske at begge festivalene skal produseres og presenteres til innbyggere og annet publikum som tidligere år, er det flere forhold som må ligge til rette.

En reduksjon i budsjettet, slik det er vedtatt, har lagt grunnlaget for å se på festivalene med nye øyne. Noen av korrigeringsene vil gagne festivalene, mens de fleste vil legge store begrensinger på dem.

Formålet med middelalderfestivalene er å skape unike festivaler som bruker historien til å gi barn nye perspektiver gjennom bruk av sansene, lek, undring og refleksjon.

Festivalene skal bidra gjennom økt kunnskap om vår historie til å forsterke opplevelsen av tilhørighet og stedsidentitet. Festivalene skal også ha fokus på bærekraft og videreformidle gamle håndverkskunster.

De senere årene har man valgt å begrense dager man tar inngangspenger på Tønsberg Middelalderfestival, noe som gjør arrangementet mer tilgjengelig, men gir mindre økonomisk spillerom til produksjonen.

Det er et ønske å produsere Re Middelalderdager slik at det er en festival som særlig retter seg mot familier. Slagene på Re skal være et utgangspunkt og festivalen skal være samlende for lokalsamfunnet. Som tidligere skal man ha vekt på god kvalitet i det som formidles og presenteres for publikum.

Økonomi vil være førende for utstrekningen av tiltakene i handlingsplanen og strategien legger til rette for kvalitet fremfor kvantitet. Dette gjelder også for festivalene.

Formålet med
middelalderfestivalene er å
skape unike festivaler som
bruker historien til å gi barn
nye perspektiver
- gjennom bruk av sansene,
lek, undring og refleksjon.

ØKONOMISKE MULIGHETER

Det økonomiske handlingsrommet må styrkes for at målene i strategien skal nåes. Det er, som en del av Handlingsrom 2024, vedtatt å redusere budsjettet til satsning på middelalder og vikingtid med kr. 400.000. Dette gir noen utfordringer i forhold til produksjon av middelalderfestivalene i første omgang.

Utfordringer som vil resultere i forandringer hva gjelder disse. Det gir også muligheten til å tenke nytt og annerledes, men det er utvilsomt behov for å hente inn midler fra eksterne instanser.

Det sees på muligheter regionalt, nasjonalt og internasjonalt. Under er noen av søknadsordningene som kan benyttes i arbeidet med kulturarven.

- LOK – Søknadsordning fra KORO (lokalsamfunnsordning), staten
- Formidling av kulturarv, Vestfold og Telemark fylkeskommune
- Kulturrådet, staten
- Sparebankstiftelsene, lokalt
- Tilskuddsordning for internasjonalt samarbeid, Vestfold og Telemark fylkeskommune

Det er en økende bevissthet rundt kulturarven som verdiskaper. Kulturarv er en samfunnsressurs som i større grad bør brukes for å utvikle livskraftige lokalsamfunn og som grunnlag for næringsutvikling.

Vern gjennom bruk har lange tradisjoner og er en god strategi for å ta vare på kulturmiljø. Når kulturmiljø brukes, kan det også åpne seg nye utviklingsmuligheter.

Samarbeidsprosjekter er mulig både nasjonalt og internasjonalt. Sommeren 2022 skrev Tønsberg kommune under på en samarbeidsavtale med Waterford, Irlands eldste by. Samarbeidet skal særlig rette seg mot ungdom og våre byers middelalder- og vikinghistorie.

Verdiskaping basert på lokale ressurser er ikke noe nytt, men Tønsberg har store muligheter når det gjelder å aktivisere potensialet i vår historie, og å bruke den strategisk. Det vil også bety at noe må «plukkes ned» som mest interessant, og noe må få ligge i ro i første omgang. Ved å foredle og prioritere vil en slik satsning komme tydelig frem og være enklere å formidle.

Det er en økende bevissthet rundt kulturarven som verdiskaper. Kulturarv er en samfunnsressurs som i større grad bør brukes for å utvikle livskraftige lokalsamfunn og som grunnlag for næringsutvikling.

HANDLINGSPLAN

RUNDKIRKEN, ST. OLAVSKIRKE OG ST. OLAVSKLOSTERET, VIKINGODDEN

Tiltak	Ansvarlig	Samarbeidsparter	Kostnad	Når
Øke skjøtsel og tiltak i ruinene	Tønsberg kommune	Riksantikvaren og fylkeskommunen	Midler i driftsbudsjettet til Teknisk drift	Årlig
Gjøre rundkirkeruinen til en attraksjon i bybildet	Tønsberg kommune	Riksantikvaren og fylkeskommune	Ukjent	2023
Vurdere gjerde/beplantning/bakteppe mot Øvre Langgate 26 B, C og D som skjerm mot naboer *	Tønsberg kommune	Riksantikvaren, fylkeskommunen, næringsliv og naboer	Ukjent, må søke eksterne midler	2023
Lyssette ruinen*	Tønsberg kommune	Riksantikvaren, fylkeskommunen, næringsliv og naboer	Ukjent, må søke eksterne midler	2024
Gjenopprette sikkerhetssonen rundt ruinen (iht. kulturminneloven)	Tønsberg kommune	Riksantikvaren og fylkeskommune	Ingen kostnad	2023
Utrede muligheten for å gjøre Storgata 16 – 19 om til gågate/etablere området i Storgaten som sambruksområde, som gjennom belegg binder Rundkirken og Erik Carlsens plass sammen	Tønsberg kommune	Riksantikvaren, Vegvesenet og fylkeskommune	Ukjent	2024
Guidene omvisninger i klosterruinene i underetasjen på biblioteket	Tønsberg kommune	Andre virksomheter i Tønsberg kommune	Ingen kostnad	2023

*Tiltak som allerede ligger inne i Byromsplanen for Tønsberg

MIDDELALDERFESTIVALENE

Tiltak	Ansvarlig	Samarbeidsparter	Kostnad	Når
Re Middelalderdager skal ha et tydelig fokus på familier, barn og unge samt Slagene på Re.	Tønsberg kommune	Vestfoldmuseene, andre virksomheter i Tønsberg kommune, lag og foreninger	I budsjett, må søke eksterne midler i tillegg	Årlig
Spisse fokuset på barn og unge på Tønsberg Middelalderfestival, skal bli Norges eneste middelalderfestival med hovedfokus på barn- og barnefamilier. Se på muligheten for gilde på torvet for voksne	Tønsberg kommune	Vestfoldmuseene, andre virksomheter i Tønsberg kommune, lag og foreninger, Vestfold og Telemark fylkeskommune, andre middelalderfestivaler	I budsjett, søke eksterne midler i tillegg	Årlig
Sagafestivalen (litterær del av Tønsberg Middelalderfestival) flyttes ut av Tønsberg Middelalderfestival og legges til høsten som en helhetlig satsning på middelalder- og vikinghistorien. Det vurderes som at Sagafestivalen kommer mer til sin rett og vil trekke flere publikummere.	Tønsberg kommune	Tønsberg og Færder bibliotek, Vestfoldmuseene ved Slottsfjellmuseet, lag og foreninger, øvrig fagmiljø og forfattere	Søke Kulturrådet om støtte (Sagafestivalen har fått årlig støtte fra Kulturrådet tidligere år)	Årlig

SLAGENE PÅ RE

Tiltak	Ansvarlig	Samarbeidspartnere	Kostnad	Når
Skilting av slagsted på Re	Tønsberg kommune	Vegvesenet, fylkeskommunen	200.000	2023
Ta i bruk nye kulturuttrykk og digitale løsninger for å formidle middelalderhistorien ved slagstedet	Tønsberg kommune	Fylkeskommunen, Vegvesenet	Ukjent, må søke eksterne midler	2024
Se på muligheten for å skilte en kultursti fra Slagstedet til Tønsberg og Slottsfjellet	Tønsberg kommune	Fylkeskommunen	Ukjent, må beregnes	2025

TØNSBERG MIDDELALDERBY

Tiltak	Ansvarlig	Samarbeidsparter	Kostnad	Når
Synlige symboler i bybildet	Tønsberg kommune	Kunstsenteret, Vestfoldmuseene, fylkeskommunen, Riksantikvaren, NIKU	Ukjent	2024
Gå i dialog med Hi5 og innovasjon Norge for å se om det er mulig å gi grunnlag for gode småbedrifter med inspirasjon fra middelalder og vikingtid	Tønsberg kommune	Hi5 og næringslivet	Ukjent	2023
Forsterke Tønsbergledens uttrykk ved hjelp av symboler i bybildet	Tønsberg kommune og fylkeskommunen	Fylkeskommunen, St. Olavsveiene, næringslivet	Ukjent	2024
I samarbeid med profesjonelle kunstutøvere legge til rette for nye uttrykk med middelalder og vikingtid som bakteppe	Tønsberg kommune	Profesjonelle kunst- og kulturutøvere, lag og foreninger	Ukjent	2023
Utrede muligheten for ungdomsutveksling med Waterford/Irland	Waterford kommune og Tønsberg kommune	Den norske ambassade i Irland og den Irske ambassaden i Norge, Vestfold og Telemark fylkeskommune	Søke eksterne midler	2023

SLOTTSFJELLET MED TUNSBERGHUS

Tiltak	Ansvarlig	Samarbeidsparter	Kostnad	Når
Utredning av å etablere Stallen på Løkken som lokaler for viking- og middelalderhåndverk	Tønsberg kommune	Vestfoldmuseene ved Slottsfjellmuseet, frivillige lag og foreninger	Ukjent	2026

OSEBERGHAUGEN, OSEBERGFUNNET OG OSEBERGMILJØET

Tiltak	Ansvarlig	Samarbeidsparter	Kostnad	Når
Formidle Osebergfunnet og haugen i større grad	Tønsberg kommune	Oseberg tekstilgruppe og Oseberg <u>vikingsarv</u> , fylket, Vestfoldmuseene	Ukjent	2025
Ta i bruk nye kulturuttrykk og digitale løsninger for å formidle middelalder og vikinghistorie.	Tønsberg kommune	Oseberg tekstilgruppe og Oseberg <u>vikingsarv</u> , fylket og Vestfoldmuseene	Ukjent	2024

FRIVILLIGHET, LAG OG FORENINGER

Tiltak	Ansvarlig	Samarbeidsparter	Kostnad	Når
Etablere Sagalauget, et samarbeidsforum for frivillige innenfor middelalder og vikingformidling med minst to møter i året.	Tønsberg kommune	Lag og foreninger, Vestfoldmuseene, fylkeskommunen	Ingen	2023

KILDER

- *UIB Kulturhistorie* (uib.no/kulturhistorie)
- *Kulturhistorisk museum* (khm.uio.no)
- *Riksantikvaren* (kulturminnesøk.no)
- *Forskning.no*
- *Sem og Slagen bygdebok*
- *Jan Brendalsmo, Tønsberg i Middelalderen - Kirker, klostre, hospitaler, gilder og bispegård (2021)*

PRINSESSE KRISTINA
KONG HÅKON HÅKONSSØNS OG DRONNING
MARGRETHES DATTER-OGG FRA SLØTTET
I TUNSBERG I ÅR 1267 FØR Å GIFTE SEG
MED DEN SPANSKE KONG ALFONSOS BROR
DODE UDG I SPANIA.
MINNESMERKET UTFØRT AV BRIT SØRENSEN
ER EN GAVE FRA TUNSBERGS BLAD VED
BYENS 100 ÅRS JUBILEUM I 1971.

TØNSBERG
KOMMUNE

 sagabyentonsberg.no

 facebook.com/sagabyen

 instagram.com/sagabyen